

بودجهی 2025ی عێراق؛ بۆچی پێویسته زۆربهی برکتهکان هه‌موار بکریتهوه نه‌ک ته‌نیا ماددهی 12؟

28-11-2024

نووسه‌ره‌کان

مه‌حموود بابان

کووته : بودجه سنّ سالییه‌که‌ی عێراق بنه‌مایه‌کی گشتگیری بۆ داهاات و خه‌رجیه‌کانی وڵات له‌سه‌ر بنه‌مای
خه‌ملاندن دانا‌بوو، به‌لام ته‌نجامدانی سه‌رژمیری کوّی ژماره‌ خه‌ملینراوه‌کانی گوّری بۆ ژماره‌ی درووست و
ئێستاش که‌ کاتی هه‌موارکردنه‌وه و په‌سه‌ندکردنی خسته‌کانی بودجه‌ی 2025 هاتووه‌ته‌ ئاراوه‌ پێویسته
خه‌رجیه‌کان و پشکی پارێزگا‌کان و به‌شه‌ بودجه‌ی هه‌ریمی کوردستان و ته‌نانه‌ت داهااتیش پێداچوونه‌وه‌ی بۆ
بکریته‌.

بودجه سى ساليه كه عىراق بنه ماهه كى گشتگىرى بو داهاات و خه رجيه كانى ولات له سه ر بنه ماي خه ملاندن دانابوو، به لام نه جامدانى سه رزمىرى كوى ژماره خه ملانراوه كانى كورى بو ژماره درووست و ئىستاش كه كاتى هه مواركردنه وه و په سه ندردى خشته كانى بودجه 2025 ها تووه ته ئاراهه پىويسته خه رجيه كان و پشكى پاريزگاگان و به شه بودجه ى هه رىمى كوردستان و ته نانهت داهااتيش پىداچوونه وهى بو بكرىت.

سالى رابردوو له كاتى په سه ندردى بودجه ى 2024 دا له په رله مان هه موو خشته كانى داهاات و خه رجبى وهك نه وهى سالى 2023 په سه ندرى. ئه مه، ده ستى نه نجومه نى وه زىران و وه زاره تى دارايى والاكرد بو خه رجبى دوو تريليون دىنار بو پاريزگاگانى نيوه پاست و باشوورى عىراق به بن پاريزگاگانى هه رىمى كوردستان، واته هىچ گوربانكارىبه كى جه وهه رى له بره كانى بودجه كه دا نه كرا سه ره پراى جىوازى گه وره ى ژماره كان له بودجه و له راپورتى وه زاره تى دارايى دا.

ئىستا كه په سه ندردى بودجه ى 2025 له په رله مانه، نابىت ته نيا هه موو چاوه كان له سه ر هه موارى يه ك بره ك بىت، چونكه له ماوه ى دوو سالى رابردوو دا ده ركه وتوو هه وه ى وهك خه رجبى و داهاات له خشته كان داده نرىت به دى نايهت. بو نموونه له ماوه ى نو مانگى به كه مى 2024 دا كوى خه رجيه كان 94.8 تريليون دىنار بووه و كوى داهااتيش 114.3 تريليون دىنار، واتا سه رپرژى داهاات به سه ر خه رجبى هه نه وه كو كورته ئىنان و قه رزكردن بو پركردنه وه ى وهك نه وه ى له خشته كانى بودجه په سه ندرى كراوه.

له روظانى رابردوو دا په رله مانى عىراق [خويندنه وه ى به كه مى](#) بو هه مواركردنه وه ى بودجه ى 2025 و به تايبه تيش بره كى مادده ى 12 ى تايبه ت به به ره مه ئىنان و راده ستردى نه وتى به ره مه ئىنراوى هه رىمى كوردستان به سوؤمؤ كرد و له چاوه روانى خويندنه وه ى دووه م و په سه ندردى دايه.

پرسىاره سه ره كىبه كه نه وه به ئايا حكومه ت و په رله مان ته نيا نه و بره ك به ى مادده ى 12 هه مواركده كاته وه وهك نه نجومه نى وه زىرانى عىراق داوا بكردوو هه يان له به ر روظنانى سه رزمىرى، هه لوه سته يه ك له سه ر خشته ى خه رجيه كانى به كارخستن، وه به ره ئىنان و پشكى پاريزگاگان ده كات و له به ر روظنانى بازاى نه وت و برىاره كانى ئوپىك پىداچوونه وه به برى نه وتى به ره مه ئىنراو و نرزه كه شى ده كات؟ چونكه بودجه ى 2025 ده بىت ره نگدانه وه ى سه رزمىرى و گوربانكارىبه چاوه روانكراوه بىت له بازاى نه وت و تواناى ده ولت له كو كردنه وه ى داهااتى نانه وتى نه وه كو خه ملاندنه كانى سالى رابردوو.

وه به ره ئىنانى ژىنگه ى سفر و 126 هه زار دىنار بو په رله مانى عىراق!

به پى راپورته كه ى وه زاره تى دارايى له نو مانگى به كه مى 2024 دا خه رجبى به كارخستن 85.3 تريليون دىنار و خه رجبى وه به ره ئىنان 9.5 تريليون دىناره، به لام له هه مان ماوه ى 2023 دا خه رجبى به كارخستن 69.8 تريليون دىنار و خه رجبى وه به ره ئىنان 8.4 تريليون دىناره، كه ئه مه ش نىشانه به كى دلخوشكه ر نيه چونكه نه وه ى له به كارخستن زىادبووه خه رجبى مووچه به به برى 10.3 تريليون دىنار و نه وه ى زور گوربانكارى به سه ردا نه ها تووه خه رجبى وه به ره ئىنان كه له 8.4 تريليون بووه ته 9.5 تريليون دىنار.

خالىكى سه رنجراكيش له ماوه ى نو مانگى رابردوو له رووى خه رجيه وه، برى خه رجيه كانى وه به ره ئىنان بو نه نجومه نى نو ئىنه ران كه برى 126 هه زار دىنار بووه، به م پاربه له په رله مان وه به ره ئىنان له چىدا كراوه، له كاتىكدا برى 375 مىلار دىنار وهك مووچه بو په رله مان تاران و كارمه نده كانى خه رجبى كراوه.

له رووى ژىنگه بيه وه له ماوه ى نو مانگى رابردوو دا، خه رجبى وه به ره ئىنان بو وه زاره تى ژىنگه سفر دىنار و خه رجبى به كارخستن 42.9 مىلار دىنار بووه، چونكه عىراق [بىنجه م ولاتى لاوازى جيهانه](#) بو به رگه گرتنى گوربانى كه شه وه وا، قوناخى [كه مىوونه وه ى ناو](#) و به بىبانى بوونى [تینه په راندوو](#) و له رووى [پاكى هه واى شاره كانىدا](#) هه شت هىنده ى ستانداردى جيهانى پىستره و به رزبوونه وه ى په كانى گه رمانشى سى هىنده ى ئاسته جيهانىبه كه به .

نه وه ى په يوه سته به هه رىمى كوردستانه وه له خه رجيه كانى حكومه تى فىدرالى له و ماوه به دا، نه وه به بو ئه مسال وه زاره تى دارايى عىراق ته نيا بو مووچه برى 8.8 تريليون دىنار له بودجه ى به كارخستن خه رجبى دووه و هىچ برىكى وهك وه به ره ئىنان خه رجبى كوردوو و له سالى رابردوو شدا نه و بره بو به كارخستن و وه به ره ئىنان سفر بووه.

خشته 1: خەرجییهکانی عێراق له نو مانگی بهکەمی 2024 و 2023 دا

نو مانگی بهکەمی 2024 / دینار			نو مانگی بهکەمی 2023 / دینار			ناو دهکان
کۆی گشتی	خەرجی وهبهرههتانه	خەرجی بهکارخستن	کۆی گشتی	خەرجی وهبهرههتانه	خەرجی بهکارخستن	
441,083,102,565	126,000	441,082,976,565	413,021,940,575	317,126,550	412,704,814,025	ئهمجۆمهتی توێنهراو
43,499,304,941	0	43,499,304,941	42,368,344,047	0	42,368,344,047	سهرفکایهتی کۆمار
7,519,389,795,166	1,428,831,642,757	6,090,558,152,409	6,530,244,335,162	1,461,709,460,903	5,068,534,874,259	ئهمجۆمهتی وهزیران
182,954,028,844	142,235	182,953,886,609	124,960,117,419	42,133	124,960,075,286	وهزارهتی دهههوه
6,070,740,963,627	7,996,881,560	6,062,744,082,067	5,287,100,081,945	18,000	5,287,100,063,945	وهزارهتی بههرگی
1,663,995,356,778	105,749,750	1,663,889,607,028	6,678,711,181,551	425,223,750	6,678,285,957,801	وهزارهتی بازرگاتی
125,693,296,778	918,752,555	124,774,544,223	105,553,542,387	284,957,428	105,268,584,959	وهزارهتی کشتوکاڵ
356,224,900,808	119,994,495,206	236,230,405,602	681,055,779,845	446,370,592,067	234,685,187,778	وهزارهتی سهرفاوه ناوییهکان
10,200,035,611	40,000	10,199,995,611	9,037,457,515	0	9,037,457,515	وهزارهتی پاموهندییهکان
42,987,734,069	0	42,987,734,069	30,281,670,396	0	30,281,670,396	وهزارهتی ژینگه
8,858,932,312,480	0	8,858,932,312,480	0	0	0	هکومهتی ههریمی کوردستان
43,700,412,074,168		43,700,412,074,168	33,492,668,053,213		33,492,668,053,213	خەرجی مووچه
19,022,739,654,274		19,022,739,654,274	17,678,834,668,913		17,678,834,668,913	خەرجی پالیسنتی کۆمههلایهتی
94,878,893,465,003	9,565,537,314,112	85,313,356,150,891	78,256,733,531,540	8,436,159,950,030	69,820,573,581,510	کۆی گشتی خەرجییهکان

تیبینی، خهرجی مووچه و خهرجی پالپشتی کۆمهلایهتی له نیو خهرجی به کارخستن، وهزارهت و شویننهکانی دیکهش وهک نمونه وه رگیراوه

زیادبوونی داھات له عێراق؛ ھێشتا داھاتی نانھوتی نیوھێ ئهوه نییه له بودجهدا دادهنریت

ھهرحه نده داھاتی نانھوتی له ئەمسالدا چاوه پوانده کریت نهگاته نیوھێ ئهوهی له خشتهکانی بودجهی 2024 دا پلانی بۆ دانرابوو، به ئام له پرووی پریشهوه له نۆ مانگی یهکهمی ئەمسالدا سن هینده زیادیکردوو، به شێوهیهک له 4.3 تریلیۆن دینارهوه گهشتووته 12.4 تریلیۆن دینار.

کۆی گشتی داھاتی عێراق له نۆ مانگی یهکهمی ئەمسالدا 114.3 تریلیۆن دینار بووه، له کاتیکدا له نۆ مانگی یهکهمی 2023 دا 95.8 تریلیۆن دینار بووه، که به زری نخری نهوت و زیادهی بری به رهه مهینراوی نهوت له نۆ مانگی رابردوودا وایکرد داھاتی نهوتی و سەرچاوه سرووشتیهکان 91.4 تریلیۆن دینارهوه بگاته 100.3 تریلیۆن دینار وهکو له خشتهی خوارهوه دا هاتوو.

خالیکی دیکهش له پرووی داھاتهوه له نۆ مانگی یهکهمی ئەمسالدا که مېوونهوهی زیانهکانی ئالۆگۆری دراوه وهک له خشتهی داھاتهکانی وهزارهتی دارایی عێراق هاتوو، به شێوهیهک له نۆ مانگی یهکهمی 2023 دا عێراق 1.8 تریلیۆن دینار زیان کردوو یان قهره بووی هه بووه، به ئام له ئەمسالدا داھاتی ئالۆگۆری دراو 737 ملیار دینار بووه. ههروهها، باجی داخلکردنی کال و باج و رسوماتی به رهه می نیوخویش زیادیکردوو وهکو له خشتهی خوارهوه دا هاتوو.

له پرووی داھاتهوه بۆ بودجهی 2025 ئهوا په رله مانی عێراق ده بێت پیدچاوه و به بری نهوتی به رهه مهینراو و هه نارده کراو و نرخه کهشی وهکو له بودجه سن سالییه که دا دانراوه بکات، چونکه ئۆپیک عێراق پابه ندردوو به که مکردنهوهی بری به رهه مهینراو له سه ره تاي سن مانگی یهکهمدا به بری 95 هه زار و له نۆ مانگی دوای ئه وه شدا به بری 70 هه زار به رمیل نهوتی رۆژانه. ههروهها چاوه پوانده کریت نخری نهوت ئاراسته کهی روو له دابه زین بێت به هۆی که مېوونهوهی خواست له لایه ن چینهوه که یهک له سه ر سن نهوتی هه نارده کراوی عێراق بۆ چین ده روات. بێجگه له وه گه ره نتی کۆکردنهوهی ئه و بره نییه وهکو له بودجه سن سالییه که دا هاتوو، چونکه ئه وه دوو ساله ناگاته نیوھێ ئه و بره ی دانراوه.

خشتهی 2: داھاته نهوتی و نانھوتیهکان له نۆ مانگی یهکهمی 2023 و 2024 دا

جۆری داھاتهکان	نۆ مانگی یهکهمی 2023 / دینار	نۆ مانگی یهکهمی 2024 / دینار
داھاتی نهوت و سامانه سرووشتیهکان	91,148,437,067,175	100,312,215,217,178
داھاتی گومرگ	3,575,546,548,881	2,956,739,203,777
داھاتی باج و رسومات	675,022,519,364	2,531,090,177,726
کۆی گشتی داھاتی نهوتی	91,464,972,017,390	101,944,446,923,197
کۆی گشتی داھاتی نانھوتی	4,383,214,606,827	12,405,292,412,115
کۆی گشتی داھات	95,848,186,624,217	114,349,739,335,312

تیبینی، لێره دا جۆری دیکهی داھاتی نانھوتی وهک گۆرینهوهی دراو، رسومات، داھاتی دیکهی وهک هاوکاری و هتد هه به نه هاتوو له م خشته به دا.

ئه نجامهکانی سه ر ژمیری 2024؛ ئایا ده بێته بنه مای هه مواری بودجهی 2025 ی عێراق؟

به پێی ئامارهکانی [سه ر ژمیری](#) کۆی دانیشتوانی عێراق 45 ملیۆن و 407 هه زار و 895 که سه و [هه ریمی کوردستان](#) 6 ملیۆن و 370 هه زار و 668 که س، واته رێژهی دانیشتوانی هه ریمی کوردستان له عێراق 14.03% واته ئه گه ر بودجه له سه ر بنه مای دانیشتوان بێت، ئه و ده بێت پشکی بودجهی هه ریمی کوردستان له 12.63% وه بگۆردریت بۆ 14.03%، زۆریه ی برگهکانی بودجه و خشتهی خه رجیهکان هه موارده کریته وه باچاوه روان بین بزانی درێژه ده دریت به خه ملاندنهکان یان سه ر ژمیری که تیچوو هه که ی ملیاران دینار بووه به بنه ما وه رده گریت بۆ هه مواره که ی بودجهی 2025.

خالیکی دیکه له سه ر ژمیرییه وه ده رکه وتنی ژماره ی راستی دیمۆگرافای دانیشتوانی عێراق به شێوهیهک رێژهی 70% خه لکه که ی له

شارەكان دەژين و ريژهي دەستی هيزی کار (15-60 سال) که 60.2% دانیشتوانه که ی پیکده هیئت، چ ده کریت بۆ که مکردنه وهی بیکاری و ریژهی هه زاری که ئیستا 17.6% کۆی دانیشتوان.

ههروهها، هه ر په یوه ست به ریژهی هه زاری له عیراق [سه رۆکوه زیران](#) له یادی دوو سالهی کابینه که پیدایا نمازهی به وه کرد که وا ریژهی هه زاری له 10 ملیون که سه وه که مکردوه ته وه بۆ 7.9 ملیون کهس، به لām له راستیدا ته وهی له پشت که میوونه وهی ئەم ژماره وه په زیاد کردنی خه رجیه کان به بری 2 تریلیون دینار وه ک پālپشتی داراییه نه وه کو پرۆژهی ستراتژی، دۆزینه وهی هه لی کار له دهره وهی که رتی گشتی و بنیاتنانی کارامه یی و پālپشتی کردنه وهی بازگان ی بچوو ک بۆ گه نجان و هتد.

کو تایی

سه ره رای سه رپرژیی داها ت به سه ر خه رجیه کاندا له نو مانگی به که می ئە مسالدا، به لām ره چا و کردنی ئەم خالانه ی خواره وه بۆ پیدا چوونه وهی خسته کان و هه مو ار کردنه وهی بودجه ی 2025 پئویسته:

به که م، ئیستا عیراق رزگار کرا وه له خه مآندنه کان و داتای دروو ستی دانیشتوان به گو یره ی پاریزگان و هه ری می کورد ستانیش به رده سه ت و رۆژانی داها تووش داتای رهوشی ئابوو ری و گو زه رانی دانیشتوانیش له سه رتاسه ری عیراق به رده سه ت ده بی ت، ئە گه ر داتا کانی ئەم سه رژمی ریه له بودجه ی و لاتدا ره نگه داته وه، ئە وا بۆچی ملیاران دینار بۆ کۆ کردنه وهی خه رچکرا؟

دووهم: گه تو گو کانی په رله مان نابیت ته نیا له چوارچی وهی پرسی هه مو ار کردنه وهی ئەو ماده یه بی ت که تیجوو ی به ره مه مینان و گو استنه وهی نه وتی هه ری می کورد ستان و راده ست کردنی به سو مۆ له خو بگری ت، چونکه ئیستا عیراق له نیو ئوپیک و هاو په یمانی ئوپیک پله س رووبه رووی راستیه کی دیکه ی که مکردنه وهی به ره مه مینان و هه نارده کردنی نه وت بو وه ته وه، هه ربۆیه ش رۆژانی رابردوو وه زیری نه وتی سه و دیه و جیگری سه رۆکوه زیرانی رووسیا بۆ کارووباری وه خو یان گه یانده به غدا و له گه ل سو ودانی وه ک دووهم گه وره به ره مه مینه ری نه وت له نیو ریخرا وه که کۆ بوونه وه پێش کۆ بوونه وهی 1 کانوونی دووهمی 2024 له باره ی داها تووی بری به ره مه مینانی نه وت و جیگری کردنی نرخه که ی له 2025 دا. ئە مه ش سه ره رای ئە وهی داها تی نا نه وتی نیوهی ئە وه نه بو وه که له بودجه دا داده نریت.

سیهم و کو تایی، پئویسته پلانی کرداری له بودجه ی و لاتوه بۆ که مکردنه وهی هه زاری و ره خساندن ی هه لی کار و زیاد کردنی خه رچی وه به ره میانی ژینگه یی، کشتوکالی و پیشه سازی هه بی ت تا وه کو زیاد کردنی خه رچی به کارخستن، چونکه ئە گه ر که مکردنه وهی ریژه ی 5.4% هه زاری پئویستی به زیاد کردنی 2 تریلیون دیناری پālپشتی دارایی و خه رچی 10 تریلیون دیناری مووچه له نو مانگی سال هه بوو بی ت، ئە وا به ک له سه ر سنی بودجه ی داها تووی و لات پئویسته بۆ که مکردنه وهی ریژه ی هه زاری بۆ به ک ژماره یی له عیراق، ئە مه ش ئە گه ر نرخ ی نه وت نه یگه به نیته وه ریژه که ی پێشووتر و بگره خراپتریش له داها توودا.